

І.Ю. ГУЖВА, к.е.н., в.о. директора ДП Науково-дослідний економічний інститут

И.Ю. ГУЖВА, к.э.н., и.о. директора ГП Научно-исследовательский экономический институт

I. GUZHVA, PhD Acting Director of the State Enterprise «Scientific and Research Institute of Economics»

ПЕРСПЕКТИВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

ПЕРСПЕКТИВЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ВНЕШНЕТОРГОВОЙ ПОЛИТИКИ УКРАИНЫ

PROSPECTS FOR IMPROVING THE EFFICIENCY OF FOREIGN TRADE POLICY OF UKRAINE

У статті розглянуто теоретико-методологічні засади підвищення ефективності сучасних торговельно-економічних відносин в глобальному вимірі. Серед виявлених трендів особливо виділяється формування й поширення глобальних ланцюгів доданої вартості, що формуються через низку взаємопов'язаних стадій: концептуалізацію, дизайн, маркетинг, власне виробництво та дистрибуцію, що здійснюються фірмами-виробниками й постачальниками з різних країн. Аналіз міжнародної торгівлі крізь призму глобальних ланцюгів доданої вартості забезпечує цілісне уявлення про функціонування глобальної індустрії та окремих національних економік у ній. Отримання преференцій для існуючих ланцюгів доданої вартості стає основною метою міжнародної економічної інтеграції. Проаналізовано передові інструменти регулювання та розвитку міжнародної торгівлі. Визначено, що подолання сировинної спеціалізації України на міжнародних ринках, у тому числі за допомогою посилення торговельного протекціонізму, є одним з напрямів підвищення ефективності зовнішньоторговельної політики. Необхідним є зменшення трансакційних витрат у міжнародному русі товарів і послуг, що настає внаслідок неефективної роботи митних органів, надмірної бюрократизації митного очищення товарів, затримок у поставках продукції чи значної корупції виконавчої влади. Підвищення ефективності зовнішньоторговельної політики забезпечується використанням групи інструментів торговельного захисту, спрямованих на усунення дискримінації в торгівлі й негативних наслідків значних непередбачуваних змін у динаміці зовнішньої торгівлі (антидемпінгових, компенсаційних та спеціальних заходів). Визначено інструментарій аналізу щодо прогнозування економічних наслідків міжнародної торгівлі. Зокрема стимуляційний аналіз у рамках ГТАР дозволяє передбачити наслідки змін режимів зовнішньої торгівлі окремої країни або регіону. Надані пропозиції щодо створення адекватного інституційного середовища для підвищення ефективності зовнішньої торгівлі України. У визначенні ролі держави в зовнішньоторговельній політиці на сучасному етапі провідне місце посідає її ефективна взаємодія з національними підприємствами. Встановлення стратегічного альянсу

між державою і бізнесом може відкрити нові можливості для розвитку вітчизняної економіки в системі глобальних ланцюгів доданої вартості та забезпечити країні гідне місце у міжнародному поділі праці.

Ключові слова: зовнішня торгівля, експорт, імпорт, моделювання, нетарифні заходи, спрощення процедур торгівлі, експортно-кредитне агентство.

В статье рассмотрены теоретико-методологические основы повышения эффективности современных торгово-экономических отношений в глобальном измерении. Среди выявленных трендов особенно выделяется формирование и распространение глобальных цепочек добавленной стоимости, которые формируются через ряд взаимосвязанных стадий: концептуализацию, дизайн, маркетинг, собственное производство и дистрибуцию, осуществляемых фирмами-производителями и поставщиками из разных стран. Анализ международной торговли через призму глобальных цепей добавленной стоимости обеспечивает целостное представление о функционировании глобальной индустрии и отдельных национальных экономик в ней. Получение преференций для существующих цепочек добавленной стоимости становится основной целью международной экономической интеграции. Проанализированы передовые инструменты регулирования и развития международной торговли. Определено, что преодоление сырьевой специализации Украины на международных рынках, в том числе за счет усиления торгового протекционизма, является одним из направлений повышения эффективности внешнеторговой политики. Необходимо уменьшение транзакционных издержек в международном движении товаров и услуг, образующихся в результате неэффективной работы таможенных органов, чрезмерной бюрократизации таможенной очистки товаров, задержек в поставках продукции или значительной коррупции исполнительной власти. Повышение эффективности внешнеторговой политики обеспечивается использованием группы инструментов торговой защиты, направленных на устранение дискриминации в торговле и негативных последствий значительных непредвиденных изменений в динамике внешней торговли (антидемпинговых, компенсационных и специальных мероприятий). Определен инструментальный анализ по прогнозированию экономических последствий международной торговли. В частности стимуляционный анализ в рамках ГТАР позволяет предвидеть последствия изменений режимов внешней торговли отдельной страны или региона. Представлены предложения о создании адекватной институциональной среды для повышения эффективности внешней торговли Украины. В определении роли государства во внешнеторговой политике на современном этапе ведущее место занимает ее эффективное взаимодействие с национальными предпринимателями. Установление стратегического альянса между государством и бизнесом может открыть новые возможности для развития отечественной экономики в системе глобальных цепочек добавленной стоимости и обеспечить стране достойное место в международном разделении труда.

Ключевые слова: внешняя торговля, экспорт, импорт, моделирование, нетарифные меры, упрощение процедур торговли, экспортно-кредитное агентство.

The article examines the theoretical and methodological principles of efficiency of modern trade and economic relations on a global scale. Among the identified trends

highlights the formation and spread of global chains of added value generated by a number of interrelated stages: conceptualization, design, marketing and distribution of its own production, carried out by firms, manufacturers and suppliers from different countries. Analysis of international trade in the light of the global value chain provides a holistic view of the functioning of the global industry and individual national economies in it. Receiving preferences for existing value chain is the main purpose of international economic integration. Advanced analysis tools of regulation and international trade. Ukraine overcome raw specialization in international markets, including through the strengthening of trade protectionism is one of the ways of increasing the effectiveness of foreign policy. It is necessary to reduce transaction costs in the international movement of goods and services, which comes as a result of inefficient customs authorities, excessive bureaucracy customs clearance delays in the supply of products or significant corruption executive. Improved trade policy provided by the use of trade defense instruments aimed at eliminating discrimination in trade and the negative effects of significant unforeseen changes in the dynamics of foreign trade (anti-dumping, countervailing and special events). Defined analysis tools on forecasting economic effects of international trade. In particular stimulation within GTAP analysis allows us to predict the consequences of changes in the mode of foreign trade in a particular country or region. The proposals to create an adequate institutional framework to improve Ukraine's foreign trade were collaborated. In determining the state's role in foreign policy at present occupies the leading position of its effective interaction with national entrepreneurs. Establishment of a strategic alliance between government and business can open new opportunities for the development of the national economy in the system of global chains of added value and ensure the country a worthy place in the international division of labor.

Keywords: foreign trade, export, import, modeling, non-tariff measures, trade facilitation, export-credit agency.

Постановка проблеми. У сучасному світі міжнародна торгівля стає каталізатором економічного розвитку країн світу, а зовнішньоекономічна діяльність – сприяє науково-технічному прогресу через організацію спільних досліджень, обмін технологіями та швидке переобладнання сучасною технікою виробництв і навіть цілих галузей економіки. Проте швидкі темпи економічного зростання за рахунок збільшення відкритості економіки супроводжуються масштабними дисбалансами, які загрожують стабільності та стійкості економічних процесів. У сучасних інтеграційних процесах України намітилися негативні тенденції щодо зменшення обсягів зовнішньої торгівлі, втрати багатьох позицій на світових ринках, уповільнення надходжень іноземних інвестицій і, як наслідок, скорочення обсягів виробництва та погіршення добробуту населення. Так, упродовж 2011–2015 рр. обсяги українського товарного екс-

порту загалом скоротилися на 44,6%, тоді як експорт металобрухту за аналогічний період зріс у 4 рази, експорт зерна – більш ніж у півтора разу, експорт усіх сировинних товарів зріс майже на чверть; його частка в загальному товарному експорті піднялася на 10 відсоткових пунктів [1].

Відтак, щоб використати глобалізацію для власного розвитку, Україні необхідно підвищити ефективність зовнішньоторговельної політики, яка б адекватне вписувалася в контекст відповідних політик як провідних країн, так і таких, що стрімко розвиваються. Реальні масштаби сучасної економіки та, відповідно, зовнішньоекономічної діяльності визначаються не так розміром експорту й імпорту, як обсягом доданої вартості, яку створює та чи інша країна, її впливом у системі міжнародних виробничо-збутових мереж. Від того, яке місце посяде в них економіка України та на яких умовах вона діятиме як учасник таких об'єднань, залежить

і успішність модернізації, і подальші шляхи розвитку.

Для України, яка стоїть перед найважливішою проблемою щодо забезпечення сталого економічного зростання на основі модернізації, участь у глобальних ланцюгах доданої вартості (GVC) означає стимулювання іноземних інвестицій в реальний сектор економіки, модернізацію виробництва шляхом упровадження нових технологій, нарощування експортного потенціалу та забезпечення необхідних темпів економічного розвитку. Це вимагає переосмислення цілей і механізмів розвитку зовнішньоекономічної та промислової політики країни, що, своєю черги, потребує створення відповідних технологічних та інституційних передумов.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблем ефективності зовнішньоторговельної політики присвячено низку публікацій провідних вітчизняних вчених-економістів, зокрема І. Бураковського [2], А. Гальчинського [3], Д. Лук'яненка [4], Ю. Макогона [5], В. Онищенко [6; 7], С. Пахомова [8] та ін. Однак особливості сучасних викликів розвитку національної економіки України та поява новітніх можливостей активізації зовнішньоторговельної діяльності вітчизняних суб'єктів ЗЕД, зокрема еволюція феномену формування глобальних ланцюгів доданої вартості та розвиток глобальної системи міжнародного торговельного права в рамках СОТ, обумовлюють необхідність здійснення подальших досліджень у даній сфері.

Мета статті – визначення теоретико-методологічних підстав формування ефективної зовнішньоторговельної політики України задля адекватного проникнення до різних сегментів світового ринку.

Виклад основного матеріалу. Сучасне розгортання низки глобальних довгострокових трендів світової торгівлі товарами і послугами характеризується певними особливостями, що змінюють структуру міжнародного ринку та позиції окремих країн у ньому, а саме:

– стрімкий економічний підйом у країнах, що швидко розвиваються. Здійснюючи політику відкритості й інтеграції до світового господарства, ці країни одержують доступ не лише до провідних технологій і ресурсів, необхідних для прискорення індустріаліза-

ції, а й до значного зростання зовнішнього попиту на їх експорт;

– формування глобальних ланцюгів доданої вартості, які докорінно змінюють природу міжнародної торгівлі й механізми «підключення» країн до світової економіки через зниження транспортних і логістичних витрат, поліпшення інформаційних технологій і збільшення відкритості національних економік;

– формування мегарегіональних інтеграційних угруповань, які відрізняються від звичайних угод про вільну торгівлю значною економічною вагою учасників переговорів на світовому ринку й широким колом обговорюваних норм регулювання міжнародної торгівлі, які виходять далеко за межі існуючих правил у рамках СОТ;

– активний розвиток міжнародної електронної торгівлі, що є одним із ключових двигунів економічного зростання та збільшення обсягів міжнародної торгівлі.

Серед виявлених трендів особливо виділяється формування й поширення глобальних ланцюгів доданої вартості. У зв'язку з досягненням високого рівня розвитку міжнародного поділу праці сучасні процеси фрагментації та транснаціоналізації виробництва характеризуються надзвичайною комплексністю, за якої кінцеві вироби та послуги під час їх виготовлення й реалізації проходять через низку взаємопов'язаних стадій: концептуалізацію, дизайн, маркетинг, власне виробництво та дистрибуцію, що здійснюються фірмами-виробниками й постачальниками з різних країн. Глобальні ланцюги об'єднують територіально розосереджені виробництва в єдиний ефективний комплекс на основі їх спеціалізації та компліментарності виробництва певного кінцевого продукту чи послуги [9, с. 36]. Унаслідок цього частка товарів і послуг кінцевого споживання, що пройшли всі стадії виробництва та обробки в одній країні (або в межах одного суб'єкта економічної діяльності), швидко скорочується, тоді як успіх виробничо-господарського комплексу країни на міжнародній арені все більше визначають запровадження технологічних та управлінських інновацій, лібералізація транскордонного руху товарів, послуг, капіталу й інформації.

Аналіз міжнародної торгівлі крізь призму глобальних ланцюгів доданої вартос-

ті забезпечує цілісне уявлення про функціонування глобальної індустрії та окремих національних економік у ній. Концепція глобальних ланцюгів доданої вартості актуалізувала вирішення проблем, які стосуються нових реалій світового виробництва й обміну, зокрема ролі економік, що швидко розвиваються (насамперед Китаю та Індії) як нових драйверів зростання в глобальних ланцюгах доданої вартості. Акцент змістився також на важливість сертифікації міжнародної продукції та технологій її виробництва, що зараз усе більше розглядається як передумова конкурентного успіху для експортно-орієнтованих економік.

Певних змін зазнає й інтеграційний порядок денний ключових країн і блоків світу. Отримання преференцій для існуючих ланцюгів доданої вартості стає основною метою міжнародної економічної інтеграції. Для цього в угоди про вільну торгівлю, крім тарифних питань, усе більше включають питання, спрямовані на зниження інших витрат для глобальних ланцюгів доданої вартості (лібералізацію торгівлі послугами, спрощення процедур торгівлі, обмеження вимог щодо використання місцевих компонентів), а також заходи, щодо формування правил походження товарів, захист прав інтелектуальної власності, правил конкуренції та ін.

Сучасний стан зовнішньої торгівлі України та динаміка надходження іноземних інвестицій в 2010–2015 роках свідчать про існування суттєвих недоліків у формуванні й реалізації зовнішньоторговельної політики

країни. Орієнтація вітчизняної економіки на пріоритетне обслуговування зовнішнього попиту робить її особливо залежною від світових економічних криз, а в умовах її сировинної орієнтації експорту та залежності від високотехнологічного імпорту обумовлює формування негативного сальдо торгового балансу (рис. 1).

Проте попит і ціни світового ринку на товари з низьким рівнем доданої вартості мають тенденцію бути більш чутливими до міжнародної кон'юнктури, ніж на товари з високим рівнем доданої вартості. Тому країни, які змушені підтримувати збалансованість національних економік на сировинній основі, ризикують мати великі проблеми в економіці при різких змінах у кон'юктурі світового ринку. Отже, забезпечення стабільного розвитку економіки України потребує зміни структури вітчизняного експорту в напрямку збільшення частки високотехнологічних, наукомістких товарів. А це зумовлює необхідність реформування всього господарського комплексу країни на основі інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки.

Ефективними механізмами, які сприятимуть усуненню структурних диспропорцій в зовнішній торгівлі та виробничому комплексі, а також сприятимуть ефективній інтеграції вітчизняної економіки в світове господарство шляхом залучення в ланцюги створення вартості на якісно новому рівні, є наступні:

– обмеження експорту сировинної продукції з метою забезпечення її переробки в

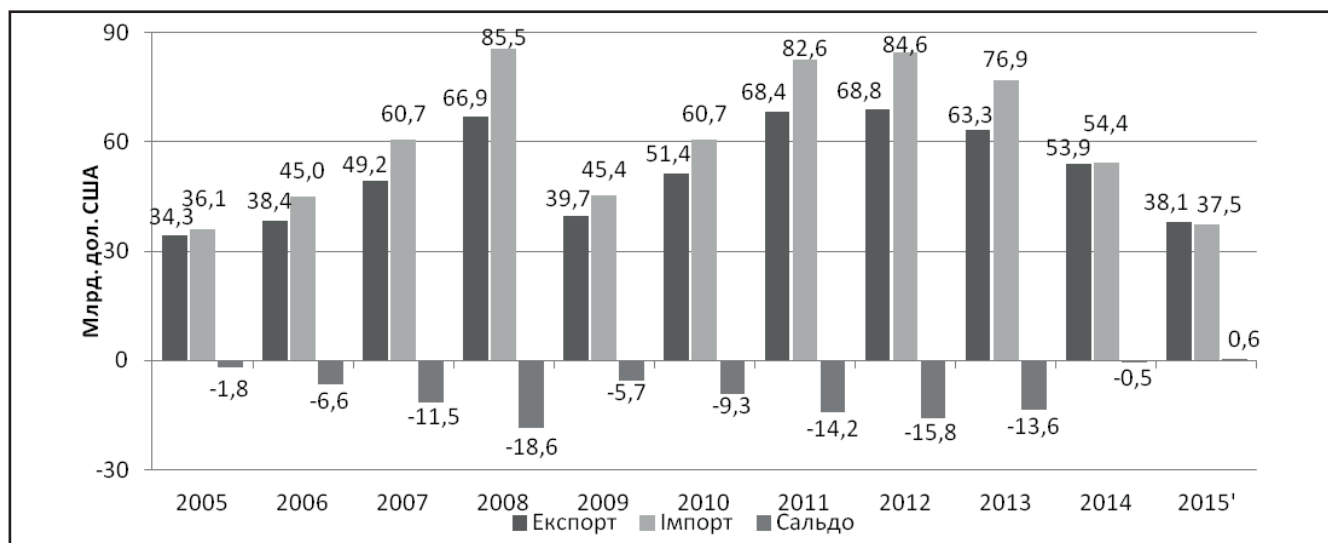

Рисунок 1. Динаміка зовнішньої торгівлі України товарами в 2005–2015 рр., млрд. дол. США

Джерело: [1]

товари з високим рівнем доданої вартості в межах національної економіки;

- створення регіональних інтеграційних угруповань та укладання угод про вільну торгівлю з основними торговельними партнерами України з метою поліпшення умов доступу вітчизняних товарів та послуг на іноземні ринки;

- уведення в дію новітньої Угоди СОТ про спрощення процедур торгівлі, підписаної на IX Міністерській конференції Світової організації торгівлі;

- активізація діяльності в рамках Угоди СОТ про державні закупівлі.

Оскільки ефективна інтеграція до глобальних ланцюгів доданої вартості передбачає створення максимально сприятливих умов для виходу на зовнішні ринки національних товарів з високою доданою вартістю, то в умовах сировинно-орієнтованої економіки це обумовлює необхідність регулювання експорту сировини. Відтак подолання сировинної спеціалізації на міжнародних ринках, у тому числі за допомогою посилення торговельного протекціонізму, є одним з напрямів підвищення ефективності зовнішньоторговельної політики. На його впровадження повинно орієнтуватися вдосконалення зовнішньоторговельної політики більшості країн світу, що відстають в економічному розвитку, зокрема України. В українській практиці обмеження експорту сировинної продукції врегульовано зобов'язаннями в рамках СОТ щодо можливості застосування експортних мит на окремі товарні позиції, зокрема брутто чорних та кольорових металів, насіння соняшнику, шкірсировина тощо, а також тимчасовим мораторієм експорту необробленої деревини, що загалом позитивно впливає на відбудову й подальший розвиток переробної промисловості країни, а також на її позиції в ланцюгах доданої вартості.

Через укладання угод про вільну торгівлю передбачається створення сприятливих передумов для збільшення загального товарообігу та розширення географії й номенклатури національного експорту, а також залучення іноземних інвестицій в економіку країни, зокрема в комерційно-виробничу діяльність малого та середнього бізнесу. З огляду на обмежені можливості внутрішньої підтримки вітчизняного товаровироб-

ника та низький рівень тарифного захисту України, а також з метою компенсації потенційних ризиків у результаті лібералізації торгівлі з окремими країнами світу, переговори щодо укладання угод про вільну торгівлю слід супроводжувати компліментарними інвестиційними угодами та проектами технічної допомоги.

Спрощення процедур торгівлі являє собою стандартизацію, гармонізацію й автоматизацію торговельних процедур і потоків інформації, необхідних для руху товарів від продавця до покупця та для здійснення оплати за цей товар. Воно має на меті зменшення трансакційних витрат у міжнародному русі товарів і послуг, які зростають внаслідок неефективної роботи митних органів, надмірної бюрократизації процедури митного очищення товарів, затримок у поставках продукції закордон чи значної корупційної складової в роботі відповідних органів виконавчої влади. Усе це призводить до безповоротних втрат для національної економіки, зменшуючи доходи та міжнародну конкурентоспроможність бізнесу й урешті збільшуючи витрати кінцевих споживачів [10].

Щодо зобов'язань України у світлі Угоди СОТ про державні закупівлі, то вона створює правові основи для регулювання державних контрактів, що за експертними оцінками становить більше 15% ВВП у багатьох країнах-членах цієї Угоди. Угода надає широкі можливості доступу до ринку, загальна щорічна вартість якого оцінюється в 1,7 трлн. дол. США [11]. Мета Угоди – забезпечити максимальну вигоду від лібералізації державних закупівель шляхом надання дозволу іноземним постачальникам брати участь у тендерних закупівлях і забезпечення зарубіжним заявкам режиму не менш сприятливого, ніж той, який застосовується до заявок з будь-якої іншої країни, у тому числі власної.

Підвищення ефективності зовнішньоторговельної політики зумовлює необхідність використання регулюючих заходів для забезпечення балансування торговельно-економічних відносин, щоб захистити національні інтереси в процесі залучення вітчизняної господарської системи до глобального торговельного простору. Серед інструментів, які наразі залишаються в розпорядженні держави, найперспективнішим з погляду ефективності застосування й відповідності нормам

COT залишається використання групи інструментів торговельного захисту, спрямованих на усунення дискримінації в торгівлі й негативних наслідків значних непередбачуваних змін у динаміці зовнішньої торгівлі (антидемпінгових, компенсаційних та спеціальних заходів). Аналіз світового досвіду з використання інструментів торговельного захисту та взаємодії країн із COT дозволив установити, що застосування заходів балансування торговельно-економічних відносин й ухвалення рішень про використання тих чи інших інструментів торгової політики потребує від уряду здійснення оцінки сукупного впливу таких заходів на характер цієї політики й можливі дії у відповідь за принципом «дія-протидія» з боку торговельних партнерів. Тому практичне втілення державної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності потребує здійснення конкретних економіко-математичних розрахунків, які дозволяють оцінити вплив запровадження заходів у зовнішній торгівлі на макроекономічні показники, галузі та види економічної діяльності.

Сучасна світова практика чисельного аналізу наслідків зміни зовнішньоторговельної політики передбачає використання передусім моделей загальної рівноваги (CGE). Прикладні моделі загальної рівноваги дають можливість спрогнозувати вплив економічної політики держави на доходи агентів певного ринку та на макроекономічні показники (ВВП, доходи державного бюджету тощо). Водночас вони надають змогу виокремити вплив конкретного застосованого урядом заходу регулювання серед низки використовуваних різноманітних інструментів державного управління у сфері зовнішньоторговельної діяльності. Іншою перевагою прикладних моделей загальної рівноваги є можливість побудови різних сценаріїв подій залежно від загальних перспектив розвитку національної економіки, масштабів охоплення зовнішньоторговельних зв'язків новими заходами державного регулювання, часового діапазону імплементації нових регуляторних механізмів та ін.

Існує низка міжнародних проектів, які використовують й удосконалюють моделі загальної рівноваги та розробляють нові бази даних «витрати-випуск» для здійснення комплексного аналізу міжнародної торгівлі. Найбільш поширеним у практично-

му застосуванні в провідних країнах світу та міжнародних організаціях, у тому числі COT, виступає GTAP (Global Trade Analysis Project) [12]. Метою проекту є створення глобальної бази даних, яка дозволяє кількісно оцінювати зміни у світовій торгівлі. На додаток до бази даних розроблена автоматизована модель загальної рівноваги. Дослідження та симуляційний аналіз у рамках GTAP дозволяють відповісти на питання, що буде в результаті змін режимів зовнішньої торгівлі окремої країни або навіть регіону. Зокрема GTAP дозволяє оцінити вплив таких змін на макроекономічні показники, галузі економіки та окремі види економічної діяльності. Так, з використанням GTAP у 1994 р. було організовано комплексне дослідження, метою якого було визначення перспектив та наслідків для світової торгівлі в результаті прийняття угод в рамках Уругвайського раунду. Використовуючись для порівняльних статичних і динамічних обчислюваних моделей загальної рівноваги, база даних GTAP лежить в основі сучасного економічного аналізу питань глобальної політики, пов'язаних із торгівлею, енергетикою, навколишнім середовищем.

Із застосуванням GTAP нами було визначено потенційний вплив основних напрямів удосконалення зовнішньоторговельної політики України для розширення присутності вітчизняних виробників на регіональному та світовому ринках товарів та послуг. Економіко-математичне моделювання в системі GTAP було спрямоване на визначення наслідків, обґрунтування необхідності й пріоритетності застосування в Україні сучасних інструментів зовнішньоторговельної політики для інтеграції у світове господарство загалом зокрема регіон ОЧЕС. В ході моделювання було розглянуто 4 основні сценарії (табл. 1):

1. Імплементація Україною положень Угоди COT про спрощення процедур торгівлі. Потребує зусиль з боку України, не вимагає додаткової взаємодії з країнами-торговельними партнерами; підлягає значній формалізації щодо реалізації технічної складової сценарію.

2. Спрощення процедур торгівлі на регіональному рівні в рамках країн ОЧЕС. Вимагає активізації міжнародної співпраці, формування відповідного інституційного середови-

ща в рамках ОЧЕС, проведення переговорно-го процесу і укладання відповідних угод.

3. Гармонізація вітчизняних державних стандартів якості та безпеки продукції з міжнародними за умови наскрізного впливу на усі сектори економіки України. Вимагає комплексних мір економіко-правового і техніко-технологічного характеру та перхідного періоду.

4. Лібералізація торгівлі промисловими товарами в країнах-членах ОЧЕС (скорочення ввізних мит до 0%).

Отримані результати вказують на те, що зняття торговельних тарифних обмежень для промислової продукції в рамках ОЧЕС дають найменший вплив на зростання загального добробуту в Україні. Частково це зумовлено поступовим світовим трендом зі зниження тарифних бар'єрів, зокрема на промислові товари, в якому Україна бере активну участь (вступ до СОТ, двосторонні угоди про вільну торгівлю, асоціація з ЄС). Натомість найбільший позитивний ефект очікується від адаптації державних стандартів якості та безпеки продукції за умови наскрізного впливу даного заходу на всі сектори економіки України, а також від імplementації положень Угоди СОТ про спрощення процедур торгівлі, що забезпечить скорочення витрати часу на здійснення експортно-імпортних операцій.

Позитивну тенденцію розподілу ресурсів на користь вітчизняної економіки за рахунок зростання попиту на фактори виробни-

цтва може забезпечити скорочення строку доставки та розвиток транспортно-логістичної інфраструктури завдяки змінам у вантажоперевезеннях в Україні. Особливо значним очікується зростання попиту в секторі будівництва, що й активізує розвиток інфраструктури та зовнішньоторгівельну діяльність усіх пов'язаних з нею галузей економіки. Наскрізна технологічна зміна вітчизняних стандартів якості шляхом їх адаптації до міжнародних має потенціал забезпечити найбільший приріст ВВП країни та загальний позитивний ефект зростання добробуту населення й бізнесу за рахунок підвищення попиту на фактори виробництва, насамперед на землю, некваліфіковану робочу силу та капітал.

Порівняння результатів моделювання в системі GTAP на основі поточних статистичних даних і даних за 2007 р. показали, що з часу вступу до СОТ здатність тарифних методів регулювання впливати на динаміку зовнішньої торгівлі України значно зменшилася, тоді як ефективність і дієвість таких механізмів як спрощення процедур торгівлі й перехід до міжнародних стандартів якості – зросли. Можна зробити висновок, що вступ до СОТ актуалізував в Україні використання нетарифних заходів. Регіональне порівняння результатів моделювання за різні часові періоди дало можливість виявити, що на сучасному етапі лібералізація торгівлі між країнами Причорномор'я стає більш актуальною та вигідною (з погляду зростан-

Таблиця 1. Прогнозні показники змін основних макроекономічних показників України в умовах використання сучасних інструментів інтеграції у світове господарство, %

Зміни в зовнішньоторгівельній регуляторній політиці	ВВП	Експорт	Імпорт	Обсяги виробництва	Внутрішні ціни
Імplementація в Україні Угоди СОТ про спрощення процедур торгівлі, зокрема скорочення терміну здійснення експортно-імпортних операцій	1,01	4,281	3,07	2,53	1,85
Спрощення процедур торгівлі на регіональному рівні в рамках країн ОЧЕС	0,39	1,14	0,82	0,68	0,52
Гармонізація Україною державних стандартів якості та безпеки продукції за всіма галузями економіки	1,14	5,47	0,71	2,83	2,36
Скасування ввізних мит на промислові товари в рамках ОЧЕС	0,28	1,36	0,65	0,77	0,44

Примітка: моделювання враховує лише фактор прискорення терміну здійснення експортно-імпортних операцій існуючих суб'єктів ЗЕД. Темпи зростання обсягів торговельного обороту з урахуванням залучення нових суб'єктів господарювання до ЗЕД внаслідок спрощення процедур торгівлі сягають 10%. Джерело: власні розрахунки автора.

ня загального економічного добробуту) для партнерів України по ОЧЕС, ніж для неї самої. На цей аргумент слід зважати при укладанні двосторонніх угод про вільну торгівлю з країнами регіону, насамперед із Туреччиною, щоб одержати вигідніші умови.

Використання виявлених завдяки моделюванню потенційних переваг розвитку зовнішньої торгівлі України потребує вдосконалення вітчизняного інституційного середовища ЗЕД. Зокрема, формування якісного економіко-правового середовища як передумови для ефективної реалізації зовнішньоторговельної політики шляхом використання всіх наявних механізмів, передбачених угодами в рамках СОТ та Угодою про асоціацію України з ЄС, доцільно здійснювати за такими напрямками:

- удосконалення роботи та системи взаємозв'язку всіх відповідальних за реалізацію зовнішньоторговельної політики органів державної влади України, передусім центральних органів виконавчої влади;

- удосконалення нормативно-правової бази як інструменту, що визначає мету, цілі, порядок і механізми проведення зовнішньоекономічної політики;

- формування концептуальних засад та стратегії розвитку промислового виробництва в Україні з акцентом на розвиток зовнішньоекономічних зв'язків реального сектору економіки в процесі його інтеграції в глобальні ланцюги доданої вартості.

Треба відзначити, що механізми взаємодії органів державного регулювання зовнішньої торгівлі між собою та із суб'єктами зовнішньоторговельної діяльності недостатньо відпрацьовані, а це значно послаблює позиції держави в міжнародній системі господарських зв'язків. Тому існує нагальна необхідність запровадити в Україні адміністративну реформу, яка передбачатиме вдосконалення діяльності митних органів, особливо в частині регулюючих аспектів щодо здійснення господарюючим суб'єктом зовнішньоторговельної діяльності. Це потребує насамперед створення державою належного інформаційного простору, розрахованого на підвищення рівня обізнаності бізнесу про вже існуючі та потенційні можливості, які відкриваються завдяки тим чи іншим механізмам.

У визначенні ролі держави в зовнішньоторговельній політиці провідне міс-

це посідає її взаємодія з бізнесом зовнішньоекономічного сектору. Установлення стратегічного альянсу урядом та підприємцями відкриє нові можливості для розвитку вітчизняної економіки в глобальній системі міжнародних економічних відносин. Утім, результативна співпраця держави та бізнесу можлива лише за умови визначення спільної мети й завдань, способів та методів активної діяльності із забезпечення високих темпів розвитку виробничо-експортного потенціалу вітчизняної економіки. Належне втілення будь-яких реформаторських ініціатив та повноцінне використання всього спектру інструментів і механізмів посилення позицій України на міжнародному ринку товарів і послуг можливе лише в разі виконання цієї вимоги. Взаємодія та існування зворотного зв'язку між державою й бізнесом необхідні також для узгодження й формування довгострокової стратегії інтеграції країни у світове господарство, адже процес планування повинен відповідати інтересам та можливостям усіх економічних агентів. Лише збалансоване узгодження інтересів усіх зацікавлених сторін, що відповідатиме меті зростання національного добробуту, може забезпечити реалізацію національних економічних інтересів України на міжнародній арені [13, с. 24].

Треба також відзначити, що законодавче забезпечення державного регулювання зовнішньої торгівлі в Україні перебуває на етапі активного становлення й потребує впорядкування відповідних правових норм. Ці заходи мають проводитися комплексно, зі здійсненням систематизації нормативно-правової бази. Основна мета вдосконалення та проведення такої систематизації – зробити законодавство доступнішим, зрозумілішим і, що дуже важливо, несуперечливим. А також – забезпечити національні інтереси України при реалізації механізмів і норм СОТ. Водночас потрібно доповнити нормативно-правову базу законом про промислову політику, функції якого полягатимуть у забезпеченні більш системного охоплення державним управлінням сфери внутрішньої та зовнішньої економічної діяльності. Інструменти реалізації внутрішньої промислової та зовнішньоторговельної політики держави повинні підпорядковуватися єдиній концепції та стратегії, які визначатимуть

пріоритетні галузі, механізми розвитку внутрішнього ринку й, звідси, політику сприяння розвитку виробничого потенціалу його учасників за обома напрямками – насичення внутрішнього та вихід на світовий ринок.

Запропоновані та окреслені концептуальні засади й інструменти вдосконалення зовнішньоторговельної політики України, спрямовані на забезпечення ефективної інтеграції до глобальних ланцюгів доданої вартості, конче потребують формування належної інституційної бази. Основними структурними елементами такої бази повинні слугувати: нотифікаційний центр з питань зовнішньої торгівлі, експортно-кредитне агентство, мережа торгових представництв за кордоном, комітет зі спрощення процедур торгівлі, GPA-офіс, торгові дома, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи (рис. 2).

Удосконалення інформаційної політики з боку уряду України у сфері зовнішньоторговельної діяльності потребує оптимізації роботи відділу обробки запитів, нотифікацій та інформаційного забезпечення, що перебуває в підпорядкуванні МЕРТ, зокрема його реорганізації в єдиний нотифікаційний центр [14]. Створення в Україні такого центру дозволить їй посилити дотримання принципу прозорості, який полягає в можливості залучення вітчизняних експертів до обговорення питань подальшого розвитку міжнародної торгівлі, розширення доступу товарів на світові ринки, активного засто-

сування механізмів СОТ для реалізації торговельних інтересів національних виробників, формування та презентацію позиції країни з цих питань. Адже система прозорості СОТ надає змогу зацікавленим виробникам та експортерам ознайомлюватися з найактуальнішою інформацією про зміни в законодавстві інших країн-членів СОТ, що дозволяє оперативно реагувати на нові виклики чи можливості, які відкриваються після таких змін.

Особливо важливим для активізації виходу вітчизняного бізнесу на міжнародні ринки є створення експортно-кредитного агентства (ЕКА) [15, с. 99]. Державний «Укрексімбанк», заснований спеціально для стимулювання вітчизняного експорту, наразі практично не виконує свого прямого призначення. Зважаючи на відсутність належних механізмів державної підтримки страхування та фінансування експорту в Україні, вітчизняні підприємства-експортери працюють в умовах нерівноправної конкурентної боротьби на міжнародних ринках товарів і послуг.

Розвиток мережі торгових представництв України за кордоном (ТП) має бути заснований насамперед на професіоналізмі кадрового складу та наявності економічно обґрунтованої стратегії діяльності кожного окремого ТП. Світовий досвід переконливо свідчить, що саме через торгові представництва ефективно вирішується широке коло питань двостороннього торговельно-еконо-

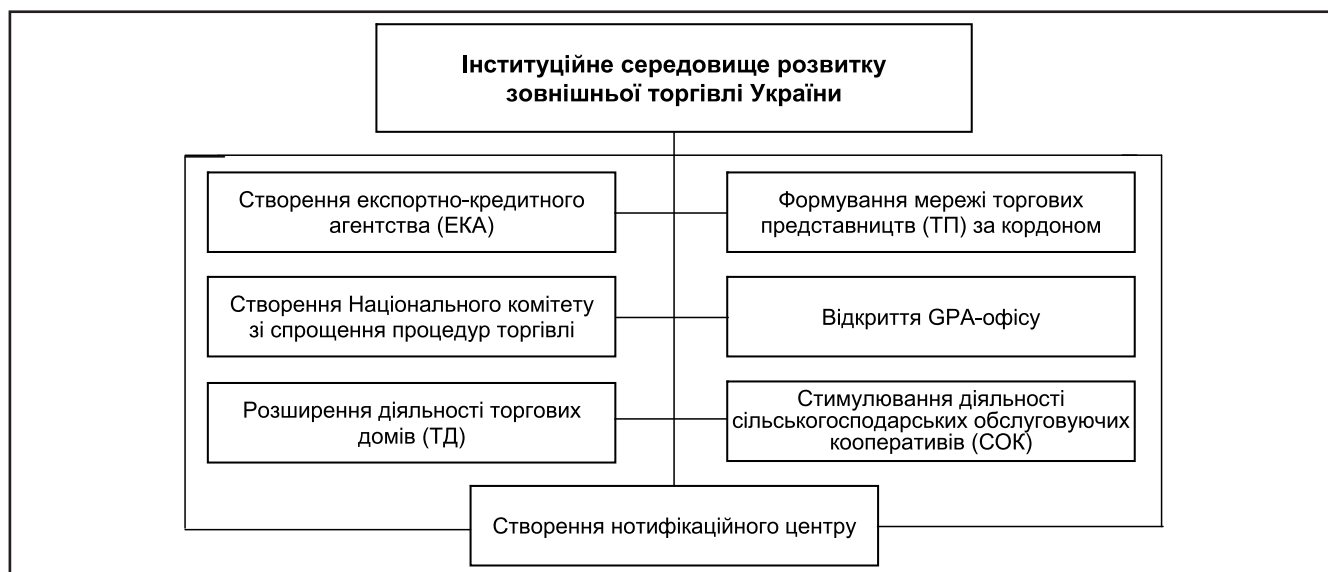

Рисунок 2. Формування інституційного середовища розвитку зовнішньої торгівлі України

Джерело: власна розробка автора.

мічного співробітництва. В Україні 2014 року було започатковано якісно нові реформи щодо створення ТП. Зокрема введено нову посаду – заступник Міністра економічного розвитку й торгівлі України – торговий представник. Також було оптимізовано структуру профільних департаментів Мінекономрозвитку. Наразі в уряді досягнуто згоди щодо відкриття певної кількості ТП у найбільш важливих країнах світу [16, с. 148]. Серед нових ТП особливу увагу слід привернути представництвам при СОТ (м. Женева) та Єврокомісії (м. Брюссель), а також Вашингтоні, Пекіні, Анкарі тощо.

Створення Національного комітету зі спрощення процедур торгівлі передбачене Угодою СОТ про спрощення процедур торгівлі з метою забезпечення інституційної основи її імплементації на національному рівні відповідно до взятих зобов'язань. Аналогічним має бути значення ГРА-офісу стосовно Угоди СОТ про державні закупівлі. Торгові дома (ТД) виступають ще одним із найбільш ефективних інструментів налагодження комунікації між бізнесом та державою. У питаннях виходу на світові ринки, на нашу думку, наразі повинні відігравати основну роль торгові дома. Таку роль вони відіграють у транскордонній торгівлі багатьох країн світу, адже їхні розвинені мережі розглядаються як важливий елемент політики диверсифікації національного несировинного експорту. Важливість функціонування торгових домів полягає у виконанні ними подвійної ролі в просуванні експорту: з одного боку, вони являють собою співтовариства, які об'єднують професіоналів у сфері міжнародної торгівлі для допомоги бізнесу, а з іншого – виступають у ролі посередника між владою та бізнесом із питань підтримки зовнішньоекономічної діяльності [17, с. 108].

Посилення інституційного потенціалу активізації зовнішньоторговельної діяльності в Україні потребує здійснення підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації відповідних професійних кадрів. До змісту окресленої діяльності слід віднести: підвищення рівня поінформованості щодо сучасних інтеграційних процесів у світовому господарстві; визначення ролі та місця держави у формуванні та реалізації зовнішньоекономічної політики; розвиток державно-приватного партнерства; набуття нових

знань та вмій щодо забезпечення ефективної співпраці з іноземними контрагентами; оновлення й розвиток навичок щодо економічного аналізу, моделювання та прогнозування в міжнародних торговельно-економічних відносинах.

Висновки. Сьогодні перед урядом України постає амбіційне завдання щодо створення максимально сприятливих умов для підвищення вітчизняного експортного потенціалу з метою підтримки зовнішнього сектора економіки України. Особливої актуальності набуває визначення оптимальної ролі держави та найбільш ефективних механізмів її регуляторної політики у сфері зовнішньої торгівлі, які сприятимуть активній інтеграції вітчизняної економіки у глобальне економічне середовище на якісно новому рівні.

У визначенні ролі держави в зовнішньоторговельній політиці на сучасному етапі провідне місце посідає її ефективна взаємодія з бізнесом. Бізнес, зокрема малий та середній, в умовах сучасної ринкової економіки є одним з основних джерел розвитку економіки. Його ефективне функціонування залежить від багатьох умов, серед яких найважливішими є форми і методи взаємодії з державою. Встановлення стратегічного альянсу між державою і бізнесом відкріє нові можливості для розвитку вітчизняної економіки в системі глобальних ланцюгів доданої вартості. Втім, результативна співпраця держави та бізнесу можлива лише за умови визначення спільної мети і завдань, способів та методів активної діяльності з забезпечення високих темпів розвитку виробничо-експортного потенціалу економіки України.

Список використаних джерел

1. Товарна структура зовнішньої торгівлі України (щомісячна інформація) / Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Бураковський І.В. Глобальна фінансова криза: уроки для світу та України / І.В.Бураковський, О.В.Плотніков. – Х.: Фоліо, 2009. – 302 с.
3. Гальчинський А.С. Лібералізм: уроки для України: наук.-попул. есе / А.С.Гальчинський. – К.: Либідь, 2011. – 288 с.
4. Лук'яненко Д.Г. Глобальна економічна інтеграція: монографія / Д.Г.Лук'яненко; ДВНЗ

- «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». – К.: Національний підручник, 2008. – 219 с.
5. Макогон Ю.В. Трансформація світового фондового ринку: світові тенденції та виклики для України: монографія / Ю.В.Макогон, Н.О.Бударіна, А.О.Прокопенко; Донец. нац. ун-т. – Донецьк: ДонНУ, 2012. – 271 с.
6. Гужва І.Ю. Глобальні ланцюги доданої вартості та інтеграція до них України / І.Ю.Гужва, В.П.Онищенко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2015. – №3. – С. 10–19.
7. Онищенко В.П. Лібералізація та ефективність торговельної політики / В. П. Онищенко, О. А. Гащицький // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2014. – № 1. – С. 5–13.
8. Пахомов С.Ю. Еволюція концепцій і моделей конкурентоспроможності / С. Ю. Пахомов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2012. – № 11. – С. 3–8.
9. Backer K.D. Mapping Global Value Chains / Koen D. Backer and Sébastien Miroudot // OECD Trade Policy Papers. – 2013. – №159. – 46 p.
10. Measuring the Impact of Trade Facilitation Reform: World Bank Group Methodologies and Indicators [Electronic Resource] – Mode of access: <http://idbdocs.iadb.org/wsdocs/getdocument.aspx?docnum=39534720>.
11. Приєднання України до Угоди СОТ про державні закупівлі надасть можливість українським підприємцям брати участь у зарубіжних тендерах / Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmti.gov.ua/control/publish/article?art_id=248215517.
12. Global Trade Analysis Project (GTAP) [Electronic Resource] – Mode of access: <https://www.gtap.agecon.purdue.edu/default.asp>.
13. Мовчан В. Політика сприяння експорту в Україні після адміністративної реформи: аналітична доповідь / В.Мовчан. – К., 2012. – 43 с.
14. WTO Notifications' Search [Electronic Resource] – Mode of access: https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/FE_Search/FE_S_S003.aspx.
15. Шолойко А.С. Страхование экспортных кредитов как инструмент государственной поддержки экспортной деятельности в Украине / А.С.Шолойко // Современная экономика: проблемы, тенденции, перспективы. – 2013. – №8. – С. 96–103.
16. Письмаченко Л.М. Досвід державного регулювання зовнішніх економічних відносин у країнах із розвинутою ринковою економікою / Л.М. Письмаченко // Теорія і практика державного управління. – 2007. – № 1(16). – С. 138–154.
17. Французов В.В. Торговые дома и специализированные торговые компании в мировой коммерческой практике / В.В. Французов, И.К. Дробница, А.В. Кочкарев и др. // Бюллетень иностранной коммерческой информации. – 2015. – №2. – С. 98–116.
18. Корінець Р.Я. Інформаційне забезпечення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів: посібник для тих, хто хоче розвивати сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи / Р.Я.Корінець, М.Й.Малік, Я.Я.Рибак та ін. – К.: Едельвейс, 2015. – 128 с.